

PREPARE PACIFIC

KOVITI-19, FAKAHOLOGA O NA TUI PUIPUI KI NA TINO TOKELAU

TUHI MO FAKAMATALAGA

Updated 25th June, 2021

TUHI MO FAKAMATALAGA

Updated 25th June, 2021

KOVITI-19, **FAKAHOLOGA O NA TUI** PUIPUI KI NA **TINO PAHEFIKA**

E mālmalama ki matou kafai e iei hō lagona popole e fakatatau ki te fai o ho tui. Ko ki matou la e fofou ke kavatu ni fakamatalaga ke fehoahoani ki a te koe ma to kāiga ke noho hauniuni lelei ai mo te faia o na tui puipui.

Ko ai te mafai ke tui puipuia?

Kua tonu i te malō o Niu Hila ko ki latou e āfaina gofie i te Koviti-19, ko ki latou ienā ka fai muamua o latou tui. E mafai koe ke fai loa to tui kafai ko koe:

- He tino Pahefika kua 16 tauhaga pe hili ake.
- Pe ko he tino e gālua i te ola malolō e tau muamua ki na tauale, pe ko he tino e gālua i na koga e fakafehāgai ma ki latou e fakanofokeheha ma ki latou e gālulue i te tuākoi.
- E nonofo pe gālulue i na fale e tauhi ai na tino faitauale pe ko na tino matutua.
- Pe ko he tino e ono tauale āfaina lahi kafai e maua i te Koviti-19.

E mafai foki koe ke tui kafai koe e nofo i Aukilani i Haute ma:

- Maua i he tauale faigata (fakatakitakiga: tauale hela, tauale fatu, tauale huka, tauale na māmā ma na fatugako.
- E faitauale
- E faitama

Ko na tino e lavea i te fakavahegaga tenei e maua e ki latou he imeli pe ko he fekau i te telefoni (text) e valakaulia ai koe ke fai hau hokotaga e kui i te neti pe ko te telefoni fakapitoa mo te tui puipui. Kafai la koe ma to kāiga e heki maua te fakailoaga tenei oi vili ki te telefoni fakapitoa mo te tui puipuia

0800 28 29 26

Vili ki te numela tenei mai te 8:00 i te taeao ki te 8:00 i te afiafi, 7 aho o te vaiaho:

Ko na kaukāiga ma na tino e tauhia he tino faitauale, e mafai foki ke fai o latou tui nei

Kafai ko koe e nofo i loto i te kaukāiga e fokotahi, pe ko koe foki he tino e tauhia he tino e faitauale, e mafai foki koe ke fai to tui i te taimi lava e tenā.

Ko te mafuāga na kamata ai na tūiga i Aukilani i Haute

Ko te famai Koviti-19 e ulu mai ki Niu Hila e auala mai i ona tuākoi (e vë ko na malae vakalele). Ko na tino la e faigaluega i na tuakoi, e hili atu to latou fakapokepokegia oi maua i te famai. E tokalahi o tatou tino Pahefika e gālulue i na tuākoi, i te taulāmua pe ko te ola malolo, ma iētahi tautuaga e tatau. Ona ko te malae vakalele ki atunuku i fafo ei Aukilani i Haute, ko te mafuāga ia e fakapokepoke lahi lele ai o tatou tagata i te maua i te famai ko te Koviti-19. Ko te lahiga o na tauale Koviti-19 e pipihi mai, kua ki tatou iloa i Niu Hiha, ma e āfaina ai lava te nofonofoga o Aukilani i Haute.

Ko na tino uma lele i luga o Niu Hila kua maua te 16 tauhaga pe hili ake, e pa lava ki na tino e hē nonofo tūmau, e avanoa ke fai o latou tui puipui

E fakailoa mai e te malo o Niu Hila, e hō he tino i luga o te laukelekele o Niu Hila e mafai ke fai tona tui puipui, e tuha lava pe he tulaga vĕhea to ia e fakamau i tona tuhi malaga.

E iei ni fakamatalaga fakapitoa o te tino e fakamau ke mautinoa ai pe ko ai na tino i Niu Hila kua fai o latou tui. Ko na fakamatalaga ienei e puipui malu ma taofia e te ofiha lehitale o te tui puipui Koviti-19 a te atunuku ma e hē fekavefakia ki ētahi lālā o te malo.

Ko koe e tatau ke 16 tauhaga pe hili ake ke fai ho tui. Ko te tui e hē totogia.

Ko āfea nei la te fai ai na tui o iētahi tino

Ko te polokalame ke fai ai na tui fakalauaitele e kamata ia lulai 2021.

E lava na tui mo na tino uma i Niu Hila. E fakatuahā atu ki na tino o te Pahefika e tatau ke tui i te taimi nei, olo vave oi fai o koutou tui, ka ko heki tatalā ki te lauaitale o tagata.

He ā te i loto o te tui puipui

Ko te igoa o te tui puipui ko te Pfizer. E hē ko he tui ola, ko tona uiga e hēai he hiamā e tuia ki loto o to tino. E hē mafai koe ke maua i te Koviti-19 kafai e fai to tui. Ko te tui e fai ki to tino e takua ko te Kavefekau RNA. Ko te Kavefekau RNA e hē ko he mea fou, he mea kua leva te fai ki ei o ni hukehukega mo ni tauhaga e lahi e fakatatau ki ētahi tauale pipihi e vē ko te fulū.

Ko o tatou tino matutua e fakapokepokegia

He ā ta te tui e fai

Ko te Kavefekau RNA e ia momōlia te fekau ki o tatou tino, ke fau he polotini ke takia te galuega e tatau ke fai e te hihitemi puipuia ke matea ai te hiamā, ma hauni loa ki ei te hihitemi puipui o to tino, ke teteke ma tāmāte te hiamā Koviti-19 kafai e ulu ki to tino.

Ko te Kavefekau RNA e hē tumau i loto o to tino, e iei oioti mo ni nai aho. Kafai kua uma te takia o te galuega ke fau te hihitemi puipui e fakatatau ki te Koviti-19 oi kavekehe loa e o tatou tino te Kavefekau RNA tenei nae i loto o te tui.

E hēai he āfainaga o te tui ki to DNA

Ko te Kavafekau RNA e hē ulu ki loto o te vāega o na hela o to tino e i loto ai te DNA, ma e hē mafai ke āfaina ai to DNA.

RNA

DNA

E manakomia ke lua ia tui e fai

- E manakomia ke lua ia tui e fai, e 21 ia aho (3 vaiaho) e vā ai
- ma te tui muamua.
- E kamata oi iei he puipuiga mo koe ke teteke ai te famai Koviti-19 kafari e uma te fai o te tui muamua.
- Ko te tui tona lua ka toe fakaopoopo ai te malohi o to puipua mai i te hiamā.
- Kafai e uma te fai o to tui, e katoa te lua vaiaho oi maua katoatoa ai te galue o te hihitemi puipui o to tino ke teteke atu ai te hiamā.

**E fai to tui puipui
e lua ka uma na
aho e 21**

**Ka iei ho puipuiga
i te taimi e fai ai to
tui puipui muamua**

**Ko te tui e lua ka atili
atu ai te puipua o koe**

Ko te tui e haogalēmu

Kua mautinoa e ki tatou te haogalēmu o te tui puipui ko te Pfizer ona kua lahi ni māhina nae hukehuke ai i ni hukehukega fakatakitaki ki ni tino e ova atu i te 40,000. Mai te taimi tenā, kua fia miliona ia tino i te lalolagi i tupulaga kehekehe, ko tāne ma fafine, ma itūkāiga tagata kehekehe kua fai o latou tui.

Kua iloa mai i na hukehukega ienei ko te tui e haogalēmu, ma e heāheā oi iei he āfainaga (allergic reaction).

E iei na fuafuaga mo te haogalemu kua fakatatia

E heāheā oi tutupu he āfainaga (allergic reaction), kae kawai e tutupu he āfainaga, kua uma te akoako ma tapena ki ei te kau fai tui, e iloa tonu e ki latou na gāoioiga e tatau ke fai.

Kawai la e uma te fai o to tui, e fakatali koe mo he 20 minute, ke tautuku atu ai koe e he tino o te ola malolō ke mautinoa e haogalēmu koe oi fatoā mafai ai koe ke fano. Ko ni puipuiga mahani lava kawai e fai hō he tui puipui, e venā foki te tui mo te fulū.

Ko te tui e haogalemu mo na tino matutua ma ki latou e iei ni o latou tauale faigata

E tāua lahi lele mo na tino matutua, ma ki latou e maua i na tauale faigatā ke fai o latou tui, auā ko ki latou ia e hili te āfaina gofie i te Koviti-19 ilō iētahi tino.

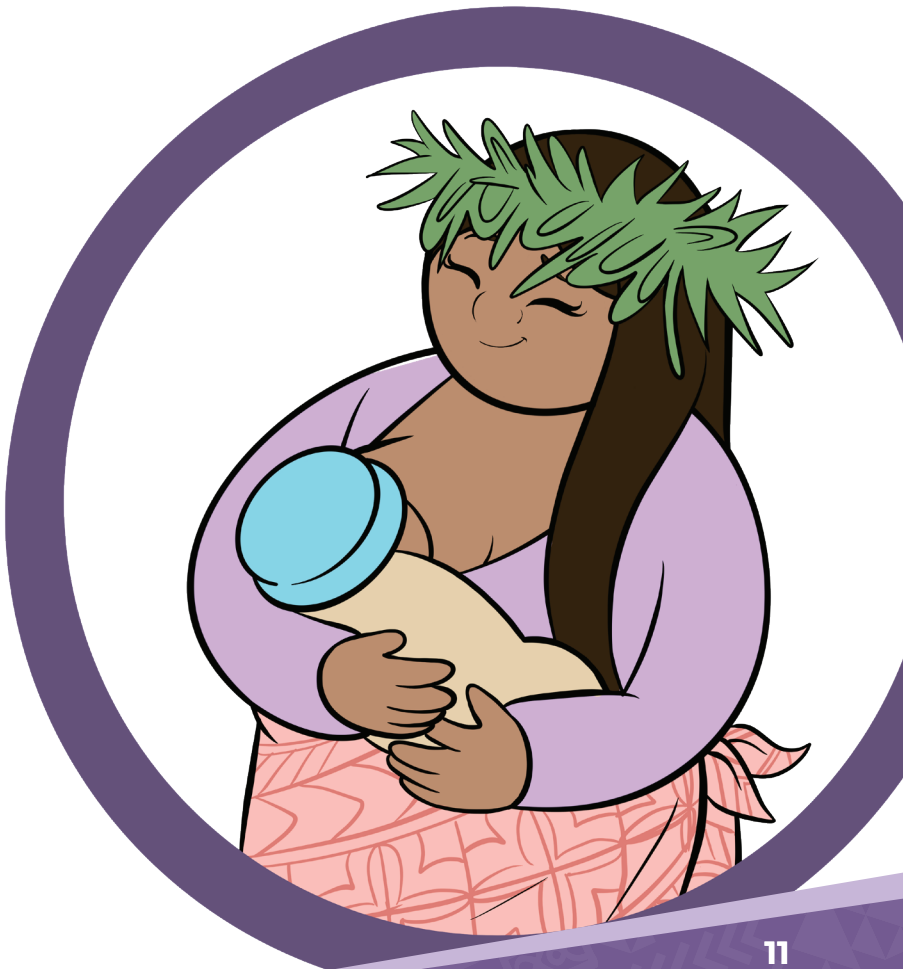
E iei ni nai tino e hē mafai ke fai na tui, ka e fakafehiligia koe ki te tulaga o to ola malolō ma na vailakau a koe ka ko heki faia to tui.

Ko te tui e haogalēmu mo na fafine faitama

Kafai ko koe e faitama ka e fofou ke fai ho tui, e mafai ke maua vave to avanoa. E tāua te talanoa o koe ki tau fakatōhaga pe ko tau fomai kaiga kafai e iei ni o tahi popōlega ki to ola malolō.

Ko te tui e haogalēmu mo na mātua e fakahuhu a latou pepe

E hēai he mea e ono fakapopolegia ai na mātua e fakahuhu a latou pepe.

E iei na āuga e ono tutupu e tutuha lava ma iētahi tui puipuia

Ko te tui e fai ki to lima. Ko na tino e fai na tui e lipōti mai e tigagā na lima ma lagona te vaivai.

Ko iētahi āuga e lipōti e na tino, e tigagā na maho, fiva pe lagona te makalili ma te hē malohi.

Ko na āuga e hē mataloa kae teka.

NI A TE ONO KE LAGONA	NIA NA FEHOAHOANIGA	KO ĀFEA TE ONO KAMATA AI
Tigā te koga na tui, tigā ulu, lagona te vaivai o te tino, ko na āuga ia e takalahi oi lipōti	Tuku he holo malulū pe he taga aiha ki te koga na tui mo he taimi pukupuku` Nahe oloa pe fofō te koga na tui	I loto o te 6-24 itula
Tigā maho, lagona te hē malohi, lagona te makalili, fiva, tigā na hokoga, fakafaufaua (ko na āuaga ienei e mahani oi tutupu kafai e uma te tui tona lua).*	Malolō ma inu ke lava ni au vai auli. Kafai e iei he mea e tigā i to tino, inu hau fuālakau paracetamol pe kote ibuprofen, tauhi ki na fakatonuga Hakili fautuaga ki te fomai kafai kua lagona te hē malohi o to tino	I loto o te 6-48 itula

*Ko na āuga ienei e mafai foki ke tutupu ona ko he tahi tauale ka e hē ko te tui, hakili fehoahoani ki tau fomai kafai e iei ni o fakapopōlega.

Kafai e iei ho popōlega, pe ke lagona te hē malohi ki to tino, talanoa ki tau fomai kaiga pe telefoni te numela fehoahoani a te ola malolō **0800 3585453.**

Ko te tui e aogā ki na itūkaiga hiamā kehekehe o te Koviti-19

Kua fakamaonia te aogā o te tui mo na itūkaiga hiamā kehekehe o te koviti 19 e vë oi fakaigoā ai – Hiamā Koviti-19 Peletania, Hiamā Koviti-19 Afelika i Haute. Kafai e toe maua he hiamā fōu o te Koviti-19, ko te tui e mafai ke hui ke faka fetaui kiei.

E aoga te tui ki te Koviti-19

Ko na hukehukega e iloa ai ko te tui ko te Pfizer e 90 ki te 95 pahene tona aogā ki na tino kua uma te fai na tui.

I te taimi nei ko heki mautinoa te mataloa e puipuia ai he tino mai te Koviti-19 kafai kua uma te fai o na tui, ka e iei he manatu e katoa lava te 8 mahina pe mataloa atu.

E mafai ke maua koe i te Koviti-19 e tuha pe kua uma te fai o to tui. Ko na tino kua uma te fai o na tui e feoloolo na āuga ma e hē manakomia ni fehoahoaniga mai i te falemai. Ko te mea ia e tāua ai ke fai na tui o na tino matutua ma ki latou e maua i na tauale faigata.

Ko te tui e fakaitiitia ai te peēhi o te hiamā ki a teki latou e pele ia te koe.

Ei ei ni tino ka fakailoa atu i he imeli mai ta latou fomai kāiga ke fai ho avanoa ke fai to tui. Kafai ko koe e heki lehitala ki he fomai kāiga ko he taimi lelei tenei ke lehitala ai koe.

E fai vehēa ho avanoa ki na koga e fai ai na tuiga mo na tino Pahefika

E lua ia koga e fai ai na tui mo na tino Pahefika i Aukilani. Ko te Otara MIT Building, 5 Otara Road ma 7 Westgate Road, Westgate.

Ko na koga ienei e iei na tino Pahefika i te kaufaigaluega e mafai ke talanoa atu i tau gagana ma fehoahoani atu ki a te koe, to kāiga, pe ko tau lotu, e uiga ki tenei tui.

Kafai ko koe kua mafai ke fai to tui, e mafai ke fai i ho he koga e fai ai na tui. E mafai foki koe ke fano ki he koga e fai ai na tui fakapitoa mo na tino Pahefika, e vē ona tākua i lalo:

1. Ka maua e na tino ni text pe ko ni imeli ke valakaugia ai ke fakatonu ni o latou avanoa
2. Fakaaoga tau imeli (link) pe fakaaoga tau telefoni (text) ke fai ai ho avanoa
3. Filifili ia Otara ke fai ai to tui
4. Filifili he aho ma he taimi
5. E fakailoa atu to avanoa ki tau telefoni (text) pe ko tau imeli

Ke fakatonu ho avanoa, telefoni ki te 0800 28 29 26 mai i te 8 i te taeao ki te 8 i te afiafi, 7 ia aho o te vaiaho

MO NI ETAHI FAKAMATALAGA FAKAFEHOTAKI:
Tau Fomai kāiga Telefoni
Fehoahoani a te Ola Malolō **0800 358 5453**

Prepare Pacific website **www.preparepacific.nz**

COVID 19 vaccines website:
**[www.covid19.govt.nz/health-and-wellbeing
/covid-19-vaccines](http://www.covid19.govt.nz/health-and-wellbeing/covid-19-vaccines)**

**This Resource was developed based on
the latest information available:
Updated 25th June, 2021**

Notes

Notes

PREPARE
PACIFIC

